

פרשת אמור

קידוש השם

"וְשִׁמְדֶתְכֶם מִצּוֹתַי וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה' וְלֹא תַחֲלֹלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' מְקַדְשְׁכֶם: הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לָכֶם לֵא-לֹהִים אֲנִי ה'" (ויקרא כ"ב, לא-לג)

מעבר לחובה המעשית של קיום המצוות, התורה אוסרת לחלל שם שמים ודורשת מאתנו באופן חיובי לקדש שם שמים בתוך בני ישראל. רש"י מסביר על פי חז"ל, שהפסוק דורש מאדם מישראל גם למסור את נפשו, כדי לקדש שם שמים לפני ציבור של עשרה אנשים מישראל:

"ממשמע שנאמר 'ולא תחללו' - מה תלמוד לומר 'ונקדשתי'? מסור עצמך וקדש שמי! יכול ביחיד? תלמוד לומר 'בתוך בני ישראל'..."

גם הרמב"ן בפירושו לפסוק מתייחס למצוות קידוש השם:

"על דעת רבותינו מצוות עשה, שנקדש את שמו במוצות ליהרג עליהן ולא נעבור, וזה טעם 'המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים' - שהוא טעם יכול כל המצוות, שראוי לקדש שמו עליהם בעבור שאנחנו עבדיו אשר גאלנו ממצרים."

בסידור יש תפילות רבות, אשר מייצגות תקופות היסטוריות שונות בהן נעשה קידוש השם, ובעיקר את תקופת מסעי הצלב - גזרות תתנ"ו (1096). זאת משום שמסדרי הסידור ביקשו לכבד את זכרם של מקדשי השם ופרסמו ברבים את מעלתם.

כדאי להכיר את המאפיינים ההיסטוריים של התפילות, שכן כך הבנתנו אותן שלמה יותר, ונוכל להכיר כלשונו של ביאליק "אֶת-הַמַּיִן, מִמֵּנוּ שְׂאֵבוֹ אֲחִיךָ הַמּוֹמְתִים, בְּיַמֵּי הַרְעָה - עַל כָּזָה, הַעֲצוּמֹת נִפְשִׁי" (מתוך שירו "אם יש את נפשך לדעת").

להלן מספר הערות על תפילות אלה:

אחר הוצאת ספר תורה בימות חול אומרים בתפילת שחרית:

"אֵב הַרְחָמִים. הוּא יְרַחֵם עִם עַמּוּקִים וְיִזְכֹּר בְּרִית אֵיתָנִים. וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ מִן הַשְּׁעוֹת הַרְעוֹת..."

הניסוח "השעות הרעות" הוא יחידאי, ואינו מופיע בספרות חז"ל והפוסקים. התפילה נתחברה בצרפת בימי מסעי הצלב, והניסוח "השעות הרעות" הוא תרגום מילולי מהביטוי בצרפתית: malheur = "שעה רעה", דהיינו "שעת השגוד". הניסוח משקף, אם כן, את המציאות ההיסטורית בצרפת של אותם ימים.

בתפילת "אָבינו מְלַכְנוּ" הוסיפו לאחר גזרות תתנ"ו את הבקשות לזיכרון ההרוגים:

"עֲשֵׂה לְמַעַן הַרוּגִים עַל שֵׁם קְדֻשְׁךָ... עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יְהוּדְךָ... עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בְּאֵשׁ
וּבַמַּיִם עַל קְדוּשַׁת שְׁמִיךָ... נְקוּם לְעֵינֵינוּ נְקַמֵּת דָם עֲבָדֶיךָ הַשְּׂפוּךְ."

התפילה המפורסמת ביותר לזיכרון ההרוגים על קידוש השם היא תפילת "אב הרהמים" לאחר קריאת התורה בשבת. בקהילות רבות היא נאמרת רק בשבתות בין פסח לשבועות, שכן בתקופה זו היו גזרות תתנ"ו בקהילות שו"ם (שפיירא, וורמייזא ומגנצא). למרות קדושת השבת, לא נמנעו מסדרי הסידור להזכיר את נשמותיהם של ההרוגים על קידוש השם.

להלן אעיר מספר הערות על תפילה מיוחדת זו.

"אב הרהמים שוכן מרומים, בְּרַחֲמָיו הַעֲצוּמִים הוּא יִפְקֹד בְּרַחֲמִים הַחֲסִידִים וְהַיֹּשְׁרִים וְהַתְּמִימִים, קַהְלוֹת הַקְּדֹשׁ שְׁמִיךָ עַל קְדֻשַׁת הַשֵּׁם, הַנְּאֻהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחֵייהֶם וּבַמּוֹתָם לֹא נִפְרְדוּ, מְנַשְׂרִים קְלוּ וּמְאַרְיֹת גְּבֵרוֹ לְעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנֵם וְחַפֵּץ צוּרֵם. יִזְכְּרֵם אֱ-לֹהֵינוּ לְטוֹבָה עִם שְׂאֵר צְדִיקֵי עוֹלָם. וְיִנְקוּם לְעֵינֵינוּ נְקַמֵּת דָם עֲבָדֶיךָ הַשְּׂפוּךְ. בְּכַתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱ-לֹהִים: 'הַרְגִּינוּ גּוֹיִם עִמּוֹ כִּי דָם עֲבָדֶיךָ יִקּוּם וְנִקָּם יִשִּׁיב לְצַרְיָו וְכַפֵּר אֲדָמָתוֹ עִמּוֹ' (דברים ל"ב, ג). וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כְּתוּב לְאִמּוֹ: 'וְנִקִּיתִי דָמָם לֹא נִקִּיתִי וְהָ שָׁבוּ בְּצִיּוֹן' (יואל ד', כא). וּבְכַתְּבֵי הַקְּדֹשׁ נֹאמַר: 'לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵימָה אֱ-לֹהֵיהֶם. יִנְדַע בְּגוֹיִם לְעֵינֵינוּ נְקַמֵּת דָם עֲבָדֶיךָ הַשְּׂפוּךְ' (תהילים ע"ט, ט). וְאֹמַר: 'כִּי דָרַשׁ דָּמַי אוֹתָם זָכַר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עַנְיֹתֵי' (תהילים ט', יג). וְאֹמַר: 'יְדִין בְּגוֹיִם מְלֵא גְוִיּוֹת מְחִיץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה. מִנְחַל בְּדֶרֶךְ יִשְׁתַּח עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ' (תהילים ק"ג, ו-ז)."

מחבר התפילה תיאר את הקדושים בתיאורם של שאול ויהונתן בקינת דוד:

"שְׂאוּל וְיְהוֹנָתָן הַנְּאֻהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחֵייהֶם וּבַמּוֹתָם לֹא נִפְרְדוּ מְנַשְׂרִים קְלוּ מְאַרְיֹת גְּבֵרוֹ"
(שמואל ב' א', כג)

נראה שהוא לקח דווקא את הביטויים האלה, על פי דברי המשנה באבות:

"הוּ עִז כְּנִמְר וְקַל כְּנִשְׁר וְרִץ כְּצַבִּי וְגַבּוּר כְּאַרִי לְעֲשׂוֹת רְצוֹן אֲבִיךָ שְׁבַשְׂמִים..." (אבות פ"ה מ"כ)

שכן מקדשי השם במסעי הצלב הם אלו שניתן לומר עליהם שעשו את רצון אביהם שבשמים.

בהמשך התפילה מובאים פסוקים מהתורה, מהנביאים ומהכתובים; בדומה לתפילת מוסף בראש השנה, שבה מובאת סדרת פסוקים כזו בכל אחת מהברכות: מלכויות, זיכרונות ושופרות. משמעות הדברים היא, שמותם של מקדשי השם אינו סתמי, והוא מהווה חלק ממערכת הדין הא-לוהי המתבטאת בימים הנוראים.

הפסוקים המצוטטים בהמשך התפילה מזכירים את שיבת עם ישראל לארצו בעתיד. זאת משום שמקדשי השם בקהילות אירופה במסעי הצלב הבינו, כי "נְקִמַת דָּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ" פירושה לראות את עם ישראל שב לארצו. נראה שהבנה זו לקוחה מהפסוק מפרשת האזינו המופיע בתפילה:

"הֲרִיגוּ גוֹיִם עִמּוֹ כִּי דָם עֲבָדָיו יִקּוּם וְנִקָּם יֵשִׁיב לְצַרְיוֹ וְכִפֹּר אֲדָמָתוֹ עִמּוֹ"

מצוות קידוש השם שבפרשה משמרת גם היא את הקשר ההיסטורי בין דורנו, דור התקומה, ובין הדורות הקודמים. כפי שראינו, כבר בתפילת "אָב הַרְחֵמֵם" של מקדשי השם בגזרות תתנו"ו ייחלו לבניין העם בארצו. תקופת ספירת העומר שהייתה תקופת גזרות אלו, מקבלת בימינו אור חדש. בתקופה זו נמצאים זה לצד זה ימי הזיכרון לקדושי ישראל שבדורות אלו – קדושי השואה וחללי צה"ל, וימי השמחה של שיבת עם ישראל לארצו – יום העצמאות ויום שחרור ירושלים. מעניין הדבר שדווקא בתקופה זו אנו קוראים את פרשת "אמור", המזכירה את עניין קידוש השם.

דוגמא של "הַעֲצוּמוֹת נִפְשׁ" של מקדשי השם נוכל למצוא בדברי רש"י, שסבל אישית ממסע הצלב הראשון (ראו פירושו על תהילים ע"ז, ה). בתפילתו הנפלאה "תוֹרַה הַתְּמִימָה" רש"י מתפלל לראות בנחמת ציון ובהשבת ה' את ישראל אל ארצם, כפי שאנו זוכים לראות בימינו:

בְּקִשֵּׁי עֲלֵבוֹן חֲסִידֶיךָ	וְשִׁפִּיכַת דָּם לְמוֹדֶיךָ
מִיַּד בְּנֵי זְנוּנִים	מִכְרִיתִי תִלְמִידֶיךָ...
הָשֵׁב שְׁבוֹת אֲהֲלֶךָ	בִּישְׂרוֹן מֶלֶךְ מֶלֶךְ
הַעֵיךְ וְאַחֶיךָ	בְּתוֹכָם לְהִתְהַלֵּךְ.
בְּאֶרֶץ הַקְּדוֹשָׁה	יְכִי אֲמֹרֶיךָ לְפָרֶשֶׁה
קְבוּעַ יִקְבְּעוּ שָׁם	תֵּרַבְּיֵץ לְמוֹדִים.
חַזוֹת קְרִית מוֹעֵד	נוֹגֵי מְמוֹעֵד
וַיִּנְחַם אֲבֵלָיו	כִּי בָּא מוֹעֵד.